

Mirosław Łapot

Rozwój żydowskiego szkolnictwa świeckiego we Lwowie w latach 1772–1879

Prace Naukowe Akademii im. Jana Długosza w Częstochowie. Pedagogika 22,
383-398

2013

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach
dozwolonego użytku.

Mirosław ŁAPOT

Rozwój żydowskiego szkolnictwa świeckiego we Lwowie w latach 1772–1879*

Wprowadzenie

Celem niniejszego artykułu jest określenie etapów rozwoju nowoczesnej oświaty żydowskiej we Lwowie. Autor starał się ukazać ewolucję świeckiej oświaty przeznaczonej dla Żydów od chwili wcielenia Galicji do monarchii Habsburgów do roku 1879.

Cezura początkowa badań nie budzi wątpliwości, dodatkowych wyjaśnień wymaga jednak cezura końcowa – rok 1879. Nie wiąże się ona z żadnym przełomowym wydarzeniem w historii szkolnictwa galicyjskiego, jednak dla świeckiej oświaty żydowskiej we Lwowie rok ten miał znaczenie szczególne. W latach 70. XIX w. powołana w 1867 r. Rada Szkolna Krajowa podjęła próbę podporządkowania szkół żydowskich ogólnie obowiązującym przepisom prawa oświatowego. Reformy szkoły ludowej zmierzały do udostępnienia oświaty publicznej wszystkim grupom społecznym, w tym Żydom. Dążenia te ujawniły złożone potrzeby szkolnictwa żydowskiego, wymagające elastyczności władz oświatowych w poszukiwaniu rozwiązań optymalnych. Z myślą o uwarunkowaniach edukacji dziecka żydowskiego w roku 1879 utworzono we Lwowie szkołę ludową im. Tadeusza Czackiego, pierwszą placówkę publiczną, utrzymywaną przez władze państwowe, przeznaczoną wyłącznie dla dzieci żydowskich. Jej założenie wyznacza zatem nowy etap w dziejach szkolnictwa żydowskiego we Lwowie.

---

* Opracowanie artykułu zostało sfinansowane ze środków Narodowego Centrum Nauki (DEC-2011/01/D/HS6/03173).

1. Początki świeckiego szkolnictwa żydowskiego we Lwowie

Pierwsze próby zaprowadzenia świeckiej oświaty dla Żydów galicyjskich, w tym lwowskich, przypadają na przełom XVIII i XIX w. Działania w tym zakresie podjął przybyły do Lwowa w roku 1788 Herz Homberg. Był on wychowankiem Mojżesza Mendelssohna, twórcy oświecenia żydowskiego, zwanego haskalą. W 1781 r. Homberg założył świecką szkołę dla Żydów w Trieście, następnie cesarz Józefa II wysłał go do Lwowa jako inspektora szkół publicznych dla Żydów w Galicji. Realia galicyjskie były odmienne niż w Trieście. Ze względu na sam tylko strój (nosił perukę i krótkie spodnie – *culotte*, obce zwyczajowi żydowskiemu) Homberg z trudem wynajmował mieszkanie u współwyznawców. Głównym jednak powodem niechęci wobec niego była gorliwość w wypełnianiu rozporządzeń cesarskich w zakresie modernizacji życia starożytnych, przejawiająca się m.in. w organizowaniu przymusowej oświaty świeckiej. Ponadto Homberg z pogardą odnosił się do galicyjskich współwyznawców. Jak pisze W.O. MacCagg: „Zachowywał się tak, jak gdyby przybył do Galicji w misji specjalnej, a realizując swoje edukacyjne zadania, nie wahał się przed współpracą z policją”¹.

Pod jego kierownictwem w ciągu kilkunastu lat w całej Galicji założono 107 męskich i kilka żeńskich szkół ludowych dla Żydów z językiem wykładowym niemieckim. Nauczało w nich około 150 nauczycieli, a naukę pobierało blisko 4000 uczniów².

Wprowadzono też prawo, że Żyd mógł się ożenić pod warunkiem uczęszczania do szkoły hombergowskiej. Zniesiono je co prawda w roku 1806, ale pozostawiono w mocy prawa egzamin z religii na podstawie książki Homberga *Bnei Zion*, uprawniającej do wstąpienia w związek małżeński³.

Do roku 1789 szkoły żydowskie w Galicji (*deutsch-jüdisches Schulwesen*) wraz ze szkołami chrześcijańskimi podlegały pod wspólny nadzór (*Normalschulen Oberaufsicht*). 31 grudnia 1789 r. przekazujący Hombergowi nadzór nad nimi ksiądz J. Hofmann sporządził wykaz szkół i nauczycieli. We Lwowie były wówczas trzy szkoły żydowskie. Pierwsza z nich to szkoła główna (*Hauptschule*) ze 182 uczniami i 28 Religions-assiten (prawdopodobnie chodzi o kandydatów na nauczycieli), w której w klasie I uczył M. Neugröschel (płaca 200 florenów rocznie), w klasie II – Aron Friedenthal (200 florenów⁴), a w klasie III –

¹ W.O. MacCagg, *Dzieje Żydów w monarchii habsburskiej w latach 1670–1918*, przekł. A. Szymański, Warszawa 2010, s. 153.

² A. Eisenbach, *Emancypacja Żydów na ziemiach polskich 1785–1870 na tle europejskim*, Warszawa 1988, s. 264.

³ M. Bałaban, *Dzieje Żydów w Galicji i w Rzeczypospolitej Krakowskiej 1772–1868*, Lwów [b.r.w.], s. 73–74.

⁴ Zachowało się pismo A. Friedenthala z 9 X 1793 r. adresowane do Wohllöbl.[iches] kaiserl. königl. Kreisamt in Lemberg w sprawie zapomogi. Centralny Derzawnyj Istorycznyj Archiw

Morgenthau (300 florenów). Drugą placówką niemiecko-żydowską była szkoła trywialna na Krakowskim Przedmieściu; uczęszczało do niej 171 uczniów i 33 wspomnianych asystentów. Nauczycielami byli Jakub Singer (200 florenów) i Meyer Epstein (200 florenów). Trzecia wreszcie placówka dla młodzieży żydowskiej to druga szkoła trywialna na Przedmieściu Halickim, gdzie uczyło się 180 uczniów i 30 asystentów. Nauczał w niej J.Z. Seligmann (200 florenów)⁵.

W korespondencji szkół żydowskich z Kreisamtem z lat 1793 i 1794 r. w sprawie przyjmowania uczniów i remontów szkół pojawiają się nazwiska: już wcześniej wymienionego A. Friedenthala (wówczas dyrektor jednej ze szkół), oraz nowe: Abrahama Grünglschelna, Benjamina Grünbrunna i Joela Turnaua⁶. W roku 1797 we Lwowie było już sześć szkół świeckich dla Żydów – trzy żeńskie i trzy męskie⁷.

Jak już wspomniano, szkoły świeckie Homberga, wpisujące się w politykę przymusowego uobywatelnienia Żydów galicyjskich, ludność starozakonna uznawała za szkodliwe. Homberg pozostał w Galicji do roku 1797. Znienawidzony przez współwyznawców, udał się do Czech. Po jego wyjeździe świeckie szkoły żydowskie przetrwały do roku 1806⁸.

Do pomysłu stworzenia sieci szkół niemieckojęzycznych dla ludności żydowskiej w Galicji powrócono w 1813 r. (Josef Perl utworzył szkołę w Tarnopolu w 1813 r., a Nachum Krochmal w Brodach w 1815⁹). Ich liczba była jednak znikoma, podobnie jak zainteresowanie ludności żydowskiej.

2. Geneza Szkoły Żydowskiej im. Abrahama Kohna we Lwowie

Nowy rozdział w dziejach świeckiej oświaty żydowskiej we Lwowie przypada na lata czterdzieste XIX stulecia. Impulsem do założenia szkoły dla Żydów lwowskich była korespondencja między władzami kahału a Magistratem i Gubernium, zapoczątkowana 3 marca 1842 r. W piśmie z tą właśnie datą kahał lwowski zwrócił się do magistratu z prośbą o ustanowienie posady nauczyciela religii mojżeszowej w miejscowym gimnazjum z myślą o uczęszczających doń

Ukrainy u Lwowi [dalej: CDIAUL], zespól 701 (Żydowska Gmina Religijna miasta Lwowa 1772–1939), opis 4, sygn. 4, k. 1.

⁵ M. Baranowski, *Materiały do historii szkolnictwa galicyjskiego. Stan niemiecko-żydowskich szkół we Lwowie do roku 1789*, „Szkoła” 1894, nr 15, s. 191.

⁶ Zob. CDIAUL 701, 4, sygn. 6, k. 8, 9, 11 oraz 701, 4, sygn. 3, passim.

⁷ M. Baranowski, dz. cyt., s. 191. Jakub Schall pisze, że w roku 1897, gdy Homberg opuścił Galicję, we Lwowie funkcjonowało nie sześć, lecz cztery szkoły żydowskie. Zob. J. Schall, *Historia Żydów w Polsce, na Litwie i Rusi*, Lwów 1934, s. 202–204. M. Bałaban, *Herc Homberg i szkoły józefińskie dla Żydów w Galicji*, Lwów 1906; tenże, *Z historii Żydów w Polsce*, Warszawa 1920, s. 201.

⁸ J. Schall, dz. cyt., s. 202–204.

⁹ Zob. K. Rędziński, *Żydowskie szkolnictwo świeckie w Galicji 1813–1914*, Częstochowa 2000.

uczniach żydowskich. 15 kwietnia 1842 r. magistrat prośbę zaopiniował pozytywnie, lecz Gubernium przypomniało postulat Józefa Perla i Herza Homberga z 1835 r. o tym, że w mieście należałoby utworzyć szkołę ludową dla ludności żydowskiej. Dodatkowym elementem sprzyjającym realizacji sugestii Perla i Homberga było mianowanie nowych władz kahałnych we Lwowie, które zdominowali maskile.

W 1842 r. postępowi Żydzi lwowscy przy powołanym wówczas zakładzie sierot¹⁰ założyli szkołę świecką. Uczęszczało do niej 60 chłopców i 188 dziewcząt. Na jej utrzymanie przeznaczono fundusz dawnej talmud-tory, szkoły tradycyjnej. Z inicjatywą założenia nowej placówki wyszedł S.W. Schlieser. Pierwszym kierownikiem szkoły przy sierocińcu był Markus Schliesinger, nauczycielem – Marek Katz, opiekunem zaś sierot – Chaim Isak Tabak¹¹.

Po pewnym czasie ową placówkę postanowiono przekształcić w nowoczesną szkołę na wzór szkoły Perla w Tarnopolu. Usiłowania S.W. Schliesera wsparli postępowi członkowie gminy (Adam Barasz, Emanuel Blumenfeld, Oswald Menkes, Leon Kolischer, Markus Dubs, Izaak Aron Rosenstein) i już przekształconą szkołę powierzyli kierownictwu specjalnie w tym celu sprowadzonego z Austrii (Vorarlbeg) rabina Abrahama Kohna¹².

Gmina żydowska szkołę powołała zgodnie z postanowieniem cesarza z 16 kwietnia 1843 r. i dekretem Nadwornej Komisji Naukowej (Studienhofcommission) w Wiedniu z 4 maja 1843 r.¹³. Organizację placówki oparto na ustawie oświatowej z 1805 r. Szkoła była placówką trzyklasową z klasą przygotowawczą i językiem niemieckim jako wykładowym. Była ona mieszana, czyli dla chłopców i dziewcząt z osobnymi oddziałami dla obu płci. Nosiła nazwę Niemiecko-Żydowska Publiczna Szkoła Główna we Lwowie (Lemberger deutsch-israelitische öffentliche Hauptschule).

Jej powołanie było wynikiem ówczesnych stosunków politycznych i społecznych zmierzających do pobudzenia umysłowego i oświecenia zacofanych mas żydowskich. Elementem przyciągającym młodzież żydowską, w dużej mierze ortodoksyjną, była stała nauka religii mojżeszowej i języka hebrajskiego. Owe przedmioty stanowiły rdzeń bytu szkoły, integralną część organizowania w niej procesu nauczania i wychowania. Miały one odciągać dzieci żydowskie od tradycyjnych chederów¹⁴.

Jak już wspomniano, pierwszym dyrektorem szkoły był Abraham Kohn. Urodził się w Załużanach w obwodzie Jungbunzlau w Czechach. Starając się o rabinat w Ellbogen i Saatz, zdał liczne egzaminy (co ciekawe, świadectwo

¹⁰ Zob.: M. Łapot, *Z dziejów opieki nad żydowskim dzieckiem sierocym we Lwowie (1772–1939)*, Gliwice 2011.

¹¹ CDIAUL 179 (zespół Kuratorium Okręgu Szkolnego Lwowskiego), opis 2, sygn. 1919, k. 110.

¹² Tamże, k. 111.

¹³ Tamże 701, opis 3, sygn. 559, k. 1.

¹⁴ CDIAUL 178 (zespół: Rada Szkolna Krajowa), opis 2, sygn. 4161, k. 70.

uprawniające do nauczania religii wystawił mu 27 października 1830 r. sam Herz Homberg, ówczesny inspektor szkół żydowskich w Czechach). W latach 1833–1844 Kohn wykonywał obowiązki rabina w Hohenems w Vorarlbergu. Był Żydem oświeconym. We Lwowie starł się z ortodoksją i niechęcią mas. Pierwsze kazanie w 1844 r. wygłosił po niemiecku, co współwyznawcy przyjęli z gwałtowną dezaprobatą. Ortodoksi widzieli w nim bezbożnika; przekupywali go, by opuścił Lwów, wreszcie otruli w 1848 r.¹⁵ Imię Abrahama Kohna szkole nadano w 1905 r.¹⁶

A. Kohn we Lwowie napisał podręcznik do nauki religii mojżeszowej. Ogłosił też w 1844 r. konkurs na posady nauczycieli. Dzięki niemu do Lwowa ściągnęło wielu inteligentów żydowskich. Za kierownictwa A. Kohna nauczycielami w powołanej szkole byli: dr prawa Bernard Sternberg¹⁷ (nauczyciel w klasie 3), Karol Lodner (w klasie 2), Michał Wolf¹⁸ (w klasie 1), Igolnitzer (nauczyciel języka hebrajskiego), Psachje Grünes (hebrajski), Bernard Fränkel (polski), Leon Volländer-Riesenberg, Gedalie Schapira (kaligrafia), Jakub Zaubeles (pomocnik), Franciszka Wolf i Fanny Chamaides (roboty ręczne) i Ozjasz Abras (śpiew). Nauczyciel klasy trzeciej otrzymywał 500 zł rocznie, drugiej klasy 450 zł, klasy pierwszej – 400, nauczyciel języka polskiego – 200, hebrajskiego – 300, robót ręcznych – 150. Pomocnicy nauczycieli zarabiali po 150 zł.

Po śmierci A. Kohna w 1848 r. kierownikiem szkoły został Bernard Sternberg, a uczęszczało do niej już ponad 700 dzieci. Religii uczył dr Moritz Löwenthal. Nauczycielem w klasie drugiej był K. Lodner, w pierwszej zaś uczyli: M. Wolf, Salomon Schlesinger, a w klasie przygotowawczej L. Volländer-Riesberg. Interesujące, iż od początków szkoły nauczano w niej języka polskiego (w klasach elementarnej i I – po 3 godziny tygodniowo, a w klasach II i III – 2 godziny

¹⁵ 6 września 1848 r. otruto całą rodzinę Kohna. Zob. G. Kohn, *Abraham Kohn im Lichte der Geschichtsforschung*, Zamarsytnow bei Lemberg 1898 oraz tenże, *Panteon miasta Lwowa i żywot prawego męża*, Lwów 1906; M. Bałaban, *Dzieje Żydów w Galicji i w Rzeczypospolitej Krakowskiej 1772–1868*, Lwów brw., s. 131–134.

¹⁶ CDIAUL 701, 3, sygn. 1891, k. 1.

¹⁷ B. Sternberg, wieloletni dyrektor szkoły, następnie inspektor szkolny. Zatrudniony jako nauczyciel od 1845 r., założyciel dwóch szkół trywialnych w 1855 r., zarządzał nimi bez dodatkowego wynagrodzenia do roku 1874, gdy utworzono z nich II Szkołę Główną Izraelicką. W 1885 obchodził uroczysty jubileusz 40-lecia pracy. Mając tytuł doktora praw, mógł uprawiać intratny zawód adwokata, swe życie poświęcił jednak szkolnictwu żydowskiemu. Jak zapisano w dokumencie przedstawiającym historię szkoły: „wykładami licznymi, słowem i czynem, zwalczał p. dr Sternberg przesąd u swoich współwyznawców, że nauka i postępowanie wykluczają pobożność i religijność, a dzięki tym staraniom poczęła wkrótce tłumnie i licznie garnąć się do szkoły młodzież izraelicka, wysyłana przez tych samych rodziców, którzy kilka lat przedtem zwalczali szkołę jako antyżydowską”. CDIAUL 701, 2, sygn. 3437, k. 82–90; 178, 2, sygn. 2928, k. 41. Zmarł 15 lipca 1892. Zob. *Kronika*, „Przyszłość” 1893, nr 20, s. 224.

¹⁸ CDIAUL 701, 2, sygn. 308, k. 47. Wolf był nauczycielem w owej szkole od 1845 r., uczył w niej przynajmniej do 1878 r. W owym roku nauczał już w II Szkole Głównej Izraelickiej we Lwowie.

tygodniowo¹⁹). Przedmiot ten od 1844 r. wykładał B. Fränkel²⁰. Języka hebrajskiego uczyli L. Psachje-Grünes i Salomon Patzik, nauczycielami pomocniczymi byli: Jakub Taubeles, Hirsz Glasgall, pisanie uczył Gedalie Schapira, Ozjasz Abras, nauczycielkami robót ręcznych (industries) były Franciszka Wolf i Fani Chamaides²¹, pracował także kandydat na nauczyciela Abraham Sobel i dozorca (schuldiener) Chaim Tabak²².

Wysokość zarobków nauczycielskich prezentują dane zawarte w poniższej tabeli.

Tabela 1. Wynagrodzenie nauczycieli szkoły izraelskiej we Lwowie w latach 1849–1855 we florenach (obejmują pensję stałą oraz dodatki nauczycielskie)

Lp.	Imię i nazwisko	1849 r. (II pół- rocze)	1849/50	1850/51	1851/52	1852/53	1853/54	1854/55
1.	dr Bernard Sternberg	333	750	750	750	750	750	750
2.	dr Moritz Löwenthal	208,20	500	500	457,80			
3.	Carl Lodner	207,80	450	450	450	515	510	510
4.	Michael Wolf	228,70	466,40	400	400	400	400	400
5.	Salomon Schlesinger	125	383,20	400	410	400	400	333,20
6.	Bernard Fränkel	83,20	200	300	300	300	300	300
7.	Psachie Grünes	145,50	300	320	300	300	300	300
8.	Salomon Paczik recte Rosenzweig	162,30	—	300	300	300	300	300
9.	Leo Volländer- Riesberg	62,30	325	300	300	300	300	300
10.	Jacob Taubeles	62,30	150	175	150	175	150	130
11.	Gedalie Schapira	62,30	150	102,30				
12.	Osias Abras	141,40	400	400	400	400	400	400
13.	Franciska Wolf	62,30	150	150	150	150	150	150
14.	Fani Chamaides	41,40	141,40	150	150	150	150	150
15.	Michał Balaban (con- troller)	66,40	100	104	—	—	—	—
16.	Chaim Tabak	62,30	150	150	160	150	—	—

¹⁹ M. Bałaban, *Historia projektu szkoły rabinów i nauki religii mojż.[eszowej] na ziemiach polskich*, Lwów 1907, s. 25.

²⁰ Był nauczycielem języka polskiego aż do śmierci w roku 1870. Początkowo zarabiał 200 zł reńskich, od 1850 r. – 300, od 1866 – 420. CDIAUL 701, 2, sygn. 549, k. 7.

²¹ Nauczała prac ręcznych (dane z 1873/74 r.). CDIAUL 701, 2, sygn. 375, k. 61.

²² *Provinziall Handbuch der Königreiche Galizien und Lodomerien, Lemberg 1851*, s. 642; *Provinziall Handbuch der Königreiche Galizien und Lodomerien, Lemberg 1855*, s. 642.

Tabela 1. Wynagrodzenie nauczycieli szkoły izraelskiej... (cd.)

Lp.	Imię i nazwisko	1849 r. (II pół- rocze)	1849/50	1850/51	1851/52	1852/53	1853/54	1854/55
17.	Moses Meth (controller)	50	100	250	200	150	150	150
18.	Hirsch Glassgall	—	(zatrud. w maju 1850) 75	150	170	175	150	150
19.	Leon Sekler	—	—	62,30	150	180	150	308,20
20.	Hirsch Meisels	—	—	—	72	72	72	66

Źródło: CDIAUL 701, 2, 412, k. 13–15, 20–24, 28–32, 36–39, 44–47, 91–95, 102–104.

Szkoła utrzymywała się z podatku od uboju rytualnego. Koszty jej utrzymania obrazują dane zamieszczone w poniższej tabeli.

Tabela 2. Budżet szkoły izraelskiej w latach 1844–1855 (we florenach)

Lp.	Okres	Przychody	Wydatki
1.	1 VIII 1844–X 1845	6821,35	4431,20
2.	1 IX 1845–X 1846	5841,15	5974,53
3.	1 IX 1846–X 1847	5788,55	6260,02
4.	1 IX 1847–X 1848	5318,41	5991,41
5.	1 IX 1848–X 1849	4923,03	5309,43
6.	1 IX 1849–X 1850	7470,32	7124,48
7.	1 IX 1850–X 1851	6738,58	6998,30
8.	1 IX 1851–X 1852	6421,48	6723,42
9.	1 IX 1852–X 1853	6260,38	6291,21
10.	1 IX 1853–X 1854	6836,59	6252,48
11.	1 IX 1854–X 1855	7970,17	8663,54

Źródło: CDIAUL 701, 2, sygn. 412, k. 63, 95, 107.

A zatem celem pierwszej świeckiej szkoły żydowskiej we Lwowie, prowadzonej przez gminę wyznaniową, było oświecenie młodego pokolenia i uczynienie zeń obywateli nie stroniących od życia publicznego, lecz jednocześnie zachowujących tożsamość narodową i religijną. Miała ona odciągnąć dzieci od chederu, będącego synonimem zacofania w kręgach oświeconych Żydów oraz otoczenia chrześcijańskiego. W tym celu zatrudniano w niej nauczycieli Żydów, uczono religii mojżeszowej i języka hebrajskiego, obchodzono święta i respektowano obyczajowość żydowską. Początkowo szkoła co prawda napotkała na opór środowiska ortodoksyjnego, jednak nie był on już tak zdecydowany jak za

czasów Homberga. Istotne, w porównaniu ze szkołami hombergowskim, że uczęszczanie do niej nie było przymusowe. Upływ niemal 40 lat od wyjazdu Homberga wzmocnił szeregi maskilów lwowskich, ponadto w świadomości mas stopniowo dojrzewała potrzeba wykształcenia świeckiego.

3. Rozwój świeckiego szkolnictwa żydowskiego we Lwowie w latach 1855–1879

Mimo skromnych i trudnych początków zainteresowanie wykształceniem świeckim wśród Żydów lwowskich stale rosło. W latach 50. jedyna świecka szkoła żydowska w stolicy Galicji nie była w stanie pomieścić wszystkich chętnych. Dlatego też aktem fundacyjnym z 26 sierpnia 1855 r. powołano dwie kolejne, organizacyjnie jednak o stopień niższe niż utworzona w 1843, zwana od-tąd główną – trzyklasowe szkoły trywialne dla Żydów. Otwarto je w 1856 r. – pierwszą, tzw. miejską, przy ulicy Za Zbrojownią 3 (Städtische deutsch-israelitische Trivialschule,), a drugą, tzw. pozamiejską, na Zamarstynowie przy ul. Słonecznej 8 (Vorstädtische deutsch-israelitische Trivialschule).

O pomyślność szkół ludowych prowadzonych przez gminę dbali dr Simon Leo Schwabacher oraz rabin postępowy dr Moritz Löwenthal, natrafili jednak na opór w nauczaniu religii mojżeszowej ze strony rabina zachowawczego Nathansona²³. Inspektorem szkolnym z ramienia gminy żydowskiej był Adam Barach Rappaport (zmarły w 1867 r.)²⁴.

W roku 1856 w szkole głównej uczyło się 320 chłopców i 341 dziewcząt, w miejskiej – 66 chłopców i 124 dziewczęta, a w przedmiejskiej – 100 i 124 uczniów i uczennic. W sumie do szkół publicznych przeznaczonych dla dzieci żydowskich uczęszczało wówczas ponad 1000 uczniów (486 chłopców i 579 dziewcząt)²⁵.

W szkole głównej nauczali: dyr. B. Sternberg, Jakub Sperling, Karol Lodner²⁶, Michał Wolf, Leon Riesberg-Volländer, Leo Rosenberg, Majer Munk, Filip Olpiński, Marcin Sternal²⁷, L. Psachje-Grünes, Salomon Rosenzweig, Oswald Weis, Józef Barasch²⁸, Franciszka Wolf, Fani Chamaides. Kadre peda-

²³ CDIAUL 701, 2, sygn. 318, k. 37–38.

²⁴ Tamże, k. 43.

²⁵ Tamże, sygn. 683, k. 48.

²⁶ W dokumentach archiwalnych zachowała się informacja, że w roku 1866 K. Lodner kierował II Allgemeine Privat Lehr- und Erziehungsanstalten für Israeliten. CDIAUL 701, 2, sygn. 354, k. 66.

²⁷ W latach 80. uczył w I Szkole Głównej Izraelickiej. Wytoczono mu proces karny „o zbrodnie obrazy Majestatu”, który to czyn miał popełnić w jednym z lwowskich szynków. Zawieszono go w czynnościach nauczycielskich jeszcze przed zapadnięciem wyroku, ponieważ „za niegodne służby nauczycielskiej” uznano wałęsanie się nocą po mieście w stanie nietrzeźwym. CDIAUL 178, 2, sygn. 2079, k. 64.

²⁸ J. Barasch uczył w szkole głównej religii, języka niemieckiego i tłumaczenia modlitw hebrajskich. CDIAUL 701, 2, sygn. 294, k. 51.

gogeniczną szkoły trywialnej miejskiej stanowili wówczas: kierownik Leib Moses Urech²⁹, Jakub Taubeles, Stanisław Kruszewski³⁰, Nathan Rifczes³¹, Herman Rosenthal, Fani Chamaides, a na Zamarstynowie: Hirsz Glasgall, Leo Izaak Halpern, Schapse Schnepf, Herman Rosenthal, Rebeka Philipp. A zatem do znanych nauczycieli z wcześniejszej szkoły głównej dołączyli młodzi pedagodzy.

Tabela 3. Pensje nauczycieli szkoły głównej (1872–74) we florenach

Imię i nazwisko	1866	1872	1873 (I VIII–31 XII)	1874
Henryk Sternberg	1050	1280	1280	1430
Jacob Sperling (religia)	600	652,50	652,50	762
Carl Lodner	700	745	745	800
Michale Wolf	630	675	675	800
Leo Volländer-Riesberg	600	645	107,50 (za 2 miesiące)	—
Grünes	500	542	542	650
Rosenzweig	500	542	542	650
Oswald Weiss	—	420	420	—
F. Wolf	250	262	262	300
Chamaides	220	230,50	230,50	292,50
Rosenthal	600	645	—	—
Majer Munk	420	462	—	—
Barasch	312	420	—	—
Józef Ahl	600	400	—	600
Moritz Weiss	—	240	—	—
Chaim Tabak	—	—	157,50	180
Sigmund Bierer	—	210	245	245

Źródło: CDIAUL 701, 2, sygn.522, k. 29; sygn. 548, k. 32, 107, 113.

Wynagrodzenie nauczycieli żydowskich nie odbiegało znacząco od poborów nauczycielskich obowiązujących w szkole ludowej w owym okresie. Wiadomo, iż w roku 1865, jak pisze Antoni Smołański, płaca wahała się w granicach 300–600 złp, ponadto otrzymywano dodatek mieszkaniowy w wysokości od 60 do

²⁹ Nauczał: religii, języków hebrajskiego i niemieckiego, rachunków i pisanie (dane z 1873/74 r.). CDIAUL 701, 2, sygn. 375, k. 61.

³⁰ Nauczał języka polskiego i rachunków (dane z 1869 i 1873/74 r.). CDIAUL 701, 2, sygn. 549, k. 20; 701, 2, sygn. 375, k. 61. W szkole lwowskiej pracował do 1879 r., następnie został kierownikiem szkoły ludowej w Przemyślanach CDIAUL 178, 2, sygn. 2079, k. 131.

³¹ Nauczał religii, a dokładnie modlitw oraz pisanie hebrajskiego (dane z 1873/74 r.). CDIAUL 701, 2, sygn. 375, k. 61.

100 zł. Dyrektor zarabiał od 450 do 800 zł, a dodatek mieszkaniowy wahał się w granicach 100–200 zł. Średnie pobory w sumie 34 nauczycieli lwowskich (łącznie z dyrektorami i katechetami) wynosiły 538 zł³².

Tabela 4. Pensje nauczycieli szkoły trywialnej przedmiejskiej oraz miejskiej (1866–1874) we florenach

Imię i nazwisko nauczyciela	1866	1872	1873	1874
Szkoła trywialna przedmiejska				
Hirsch Glassgall	500	545	545	650
Isak L. Halpern	400	436	436	580
Schapse Schnepf	300	375	375	550
Rebeka Phillip	150	157,50	157,50	192
Moses Roman	—	63	87	120
Herman Rosenthal	300	—	—	—
Szkoła trywialna miejska				
Moses Urech	460	505	505	600
Jacob Taubeles	420	456	456	450
Nathan Rifczes	300	375	375	550
Fani Chamaides	150	157,50	157,50	157,50
Salomon Blumenfeld	—	375	120	120
Herman Rosenthal	300	—	—	—

Źródło: CDIAUL 701, 2, sygn. 522, k. 29; sygn. 548, k. 32, 107, 113.

Szkoły były utrzymywane z Funduszu Szkolnego Izraelickiego. Środki finansowe pochodziły z podatku od uboju rytualnego. Jego dochody nie były jednak stabilne. Szkoły korzystały także ze stałej subwencji Funduszu Wschodnio-Galicyskiego Szkół Normalnych Izraelickich. Był on zasilany z kasy państwa łożącej na rozwój oświaty publicznej wśród ludności żydowskiej. W latach 1875–1881 gmina żydowska we Lwowie na prowadzenie szkół pobierała z niego subwencję w wysokości 2400 zł na rok³³.

Tabela 6. Budżet szkół wyznaniowych żydowskich we Lwowie w latach 1855/56–1874 we florenach

Rok	I Szkoła Główna	Dwie szkoły trywialne	Razem
1855/56	7564,60	1894,41	9459,10
1856/57	7352,66	3322,57	10675,23
1857/58	7790,20	3690,19	11 480,39
1858/59	7445,64	3170,34	10 615,98
1859/60	8232,90	5415,10	13 648

³² A. Smolański, *Uposażenie nauczycieli w Polsce. Zarys historyczny do 1939 r.*, Opole 1990, s. 55.

³³ CDIAUL 701, 2, sygn. 611, k. 10 i passim.

Tabela 6. Budżet szkół wyznaniowych żydowskich... (cd.)

Rok	I Szkoła Główna	Dwie szkoły trywialne	Razem
1860/61	9130,59	6578,70	15 708,66
1861/62	10635,70	4799,14	15 434,84
1862/63	9269,33	4393,92	13 663,25
1863/64	10114,87	4849,75	14 964,62
1864/65	11833,87	6016,68	17 850,55
1866	11220,39	5768,30	16 988,69
1867	10255,57	5035,17	15 290,74
1868	9626,73	4700,61	14 327,34
1869	11054,35	4476,29	15 527,64
1870	12282,92	5972,53	18 255,45
1871	12644,51	6983,43	19 627,94
1872	10701,50	7970,26	18 671,76
1873	10613,53	7177,97	17 791,50
1874	8304,25	—	—

Źródło: CDIAUL 701, 2, sygn. 675, k. 107.

4. Świeckie szkoły żydowskie we Lwowie u progu autonomii galicyjskiej

W roku 1867 w Galicji nastąpiła nowa władza oświatowa w postaci Rady Szkolnej Krajowej (RSK). Szkołę wyznaniową gminy żydowskiej postawiło to w nowej sytuacji. Nauczyciele pozostawali na etacie gminy żydowskiej we Lwowie, ich zatrudnienie wymagało jednak zatwierdzenia przez RSK. Szczególną uwagę przywiązywano do języka polskiego, choć nie był on jeszcze wówczas językiem wykładowym. Informacje o konkursach na posady nauczyciela owego przedmiotu ukazywały się w prasie lokalnej³⁴.

Do 1871 r. szkoły: główną – męską i żeńską, trywialne miejską i przedmiejską, prowadził B. Sternberg. Znajdowały się one w różnych miejscach, nadzór jednej osoby był zatem niemożliwy. Poważnym problemem było także przepełnienie klas. Przykładowo w szkole głównej męskiej w pierwszej klasie uczyło się 125 chłopców, a w żeńskiej aż 160 dziewcząt, 117 dziewcząt było w klasie

³⁴ Przykładowo 12 września 1870 r. ogłoszenie o wolnej posadzie nauczyciela prowizorycznego języka polskiego z pensją roczną 400 złr. w Szkole Głównej Izraelickiej lub jednej z trywialnych z pensją 300 złr. ukazało się na łamach „Gazety Lwowskiej”. „Gazeta Lwowska” 1870, nr 207, s. 1263. Zarobki były bardzo niskie. Nauczyciel zatrudniony w 1868 r., Antoni Latinik, zrezygnował z posady w 1870, wyjaśniając, że pensja 400 złr. rocznie jest za mała, aby utrzymać się we Lwowie. CDIAUL 701, 2, sygn. 549, k. 29, 66.

drugiej, 102 chłopców w klasie trzeciej, natomiast w klasach pierwszych w szkole miejskiej – 93, a w przedmiejskiej – 134 dzieci. W tak przepelnionych klasach nie mogło być mowy ani o utrzymaniu porządku, ani tym bardziej o efektywnym nauczaniu. W wymienionych klasach utworzono oddziały równoległe³⁵.

Kolejne zatem natężenie potrzeb oświatowych ludności żydowskiej nastąpiło w dobie autonomii galicyjskiej. Wychodząc im naprzeciw, decyzją RSK z 20 listopada 1871 r., szkoły trywialne miejska i przedmiejska oraz główna, zarówno męska, jak i żeńska, zostały podniesione do statusu szkół 5-klasowych³⁶.

Wraz z powołaniem RSK w Galicji drażliwą kwestią w szkole żydowskiej stał się język wykładowy. W tej sprawie z inicjatywy reprezentującego Namiestnictwo hrabiego Agenora Gołuchowskiego 15 maja 1872 r. zwołano konferencję władz szkolnych i żydowskich. Zdaniem rady szkolnego Henryka Schmitta oraz inspektora szkolnego Olszewskiego, obecność w szkołach żydowskich języka niemieckiego jako wykładowego była nieuzasadniona, ponieważ 22 czerwca 1867 r. władze gminy żydowskiej zobowiązały się do nauczania w języku polskim³⁷ (oprócz niemieckiego i wykładu religii w języku zależnie od woli rodziców). Ponadto H. Schmitt podkreślił, iż gminie żydowskiej nie przysługiwało prawo wyboru języka wykładowego, ponieważ pobierała subwencje z funduszków publicznych. W takim zaś przypadku ustawa szkolna stanowiła, że o wyborze języka wykładowego decydowały wspólnie organ utrzymujący placówkę szkolną oraz RSK³⁸.

Punkt widzenia władz żydowskiej gminy wyznaniowej przedstawił ówczesny inspektor szkół ludowych izraelskich we Lwowie dr Juliusz Kolischer. Podstawowym problemem dydaktycznym, wobec którego stanęło szkolnictwo żydowskie w dobie autonomicznej, była nieznamość języka wykładowego, czyli polskiego, wśród uczniów (a także wśród nauczycieli). Język niemiecki był przystępniejszy, ponieważ używany w mowie potocznej przez starozakonnych

³⁵ CDIAUL 701, 2, sygn. 318, k. 81, 85. Już wcześniej wprowadzono praktykę podziału klasy na oddziały równoległe. Na przykład w 1869 r. do pierwszej klasy szkoły głównej dla dziewcząt zapisało się aż 168 uczennic. Dyrektor szkoły, dr Sternberg, samodzielnie zalecił podział klasy, o czym poinformował gminę wyznaniową w piśmie z 6 października 1869 r. CDIAUL 701, 2, sygn. 294, k. 51

³⁶ CDIAUL 701, 2, sygn. 334, k. 25.

³⁷ W ślad za tym zobowiązaniem w dodatku urzędowym na łamach „Gazety Lwowskiej” ukazało się następujące ogłoszenie: „Konkurs. Przy izraelskich szkołach ludowych we Lwowie są do obsadzenia trzy posady nauczycielskie dla przedmiotów w języku polskim wykładać się mających, jedna z płacą 400 złr. w. a. dwie z płacą po 300 złr. w. a. rocznie. [...] przy obsadzeniu rzeczonych posad wyznaczenie religijne ubiegającego się żadnej nie będzie stanowić różnicy”. Kandydaci mieli złożyć wymagane dokumenty w siedzibie żydowskiej gminy wyznaniowej. „Gazeta Lwowska” 1868, nr 210, s. 1262. Jednym z nauczycieli przyjętych w charakterze suplenta był Hipolit Pietraszkiewicz, nauczyciel j. polskiego i rachunków (opłacany z funduszu szkół izraelskich lwowskich, czyli z podatku od uboju koszernego). CDIAUL 701, 2, sygn. 394, k. 52.

³⁸ CDIAUL 701, 2, sygn. 318, k. 103.

jidysz był do niego podobny. Jak wyjaśnił J. Kolischer: „[...] jest rzeczą naturalną, iż umysł dziecka może się tylko korzystnie rozwijać i przyjmować przedmioty w szkole wykładane, jeżeli nauczyciel przemawia do niego językiem dlań zrozumiałym, a tym jest jedynie język macierzyński lub przynajmniej język do tegoż bardzo przybliżony, jak to ma właśnie miejsce z językiem niemieckim [...]”³⁹.

J. Kolischer odniósł się także do okoliczności, w których gmina żydowska w 1867 r. opowiedziała się za polskim językiem wykładowym. Otóż decyzję tę podjął jedyny w ówczesnych władzach żydowskich biegły znający język polski dr Landesberger. Pozostali członkowie gminy decyzję tę, choć niechętnie, poparli w przekonaniu, iż w przyszłości przyniesie ona pozytywne skutki szkole i społeczności żydowskiej we Lwowie. Praktyka szkolna jednak wykazała, iż wykład w języku polskim w szkołach ludowych przeznaczonych dla dzieci żydowskich obniża poziom nauczania. Kolischer zwrócił również uwagę, że gmina żydowska nie miała prawnego obowiązku utrzymywania szkół wyznaniowych. Gdyby władza szkolna pozbawiła je subwencji, musiałyby zostać zamknięte. Wówczas ponad 1000 dzieci pozbawiono by możliwości kontynuowania nauki. RSK zapewne byłaby zmuszona uruchomić nowe placówki, które i tak jednak nie zyskałyby aprobaty ludności żydowskiej, z trudem akceptującej istnienie szkół świeckich utrzymywanych przez własną gminę wyznaniową⁴⁰.

Głos w dyskusji zabrał także rabin Bernard Löwenstein. Nieznajomość języka wykładowego wśród dzieci tłumaczył on faktem, iż w dużej mierze pochodziły one z warstw ubogich, które na co dzień nie utrzymywały kontaktu z otoczeniem chrześcijańskim. Jedynie młodzież z bogatszych domów miała możliwość poznania polszczyzny, stykając się z nim w domu rodzinnym, m.in. dzięki służącym. Co do subwencji otrzymywanej ze środków publicznych rabin wyjaśnił, iż pochodziła ona z funduszy żydowskich, pobieranych od galicyjskich Żydów na rzecz utrzymania szkół ludowych swojego wyznania. Korzystanie z niej zatem, co prawda subwencji państwowej, lecz pochodzącej ze środków pozyskiwanych od starozakonnych, nie powinno pozbawiać gminę żydowską decydowania o języku wykładu⁴¹.

Konsekwencje wprowadzenia języka polskiego jako wykładowego przedstawił także dyrektor szkoły B. Sternberg. Otóż wyniki nauczania wśród dzieci żydowskich w dobie przedautonomicznej były dobre, zmiana na gorsze została odnotowana wraz z wprowadzeniem nowego języka wykładowego. Dzieci żydowskie uczyły się na pamięć niezrozumiałych dla nich zdań i udzielały odpowiedzi mechanicznie. Winni temu byli także nauczyciele, którzy nakaz stosowania języka wykładowego rozumieli w ten sposób, że całą lekcję prowadzili tylko i wyłącznie w języku polskim, bez jakichkolwiek wyjaśnień w niemieckim lub jidysz. W efekcie, jak stwierdził Sternberg, „[...] dzieci zamiast jeszcze niezro-

³⁹ Tamże, k. 104.

⁴⁰ Tamże, k. 104–105.

⁴¹ Tamże, k. 105.

zumiałego słowa [polskiego – M.Ł.], kilka słów niezrozumiałych za nauczycielem jak papugi powtarzały⁴². Postanowiono więc wprowadzić nową metodę nauczania języka wykładowego, tzw. pogładową. W jej myśl język polski miał być stosowany już od pierwszej klasy, jednak każde polskie słowo powinno być przez nauczyciela wyjaśnione w języku niemieckim. Geografii uczyli dwaj nauczyciele: o kraju ojczystym Galicji – po polsku, pozostałe zagadnienia omawiano po niemiecku.

30 września 1874 r. jak co roku władze gminy żydowskiej przekazały RSK sprawozdanie z działalności prowadzonych szkół wyznaniowych we Lwowie. Podkreślono w nim, iż sprawowanie nadzoru nad szkołami trywialnymi jest niemożliwe z powodu przepełnienia klas. Według ustawy szkolnej z 2 maja 1873 r. liczba uczniów w klasie nie mogła przekraczać 80⁴³. Skutkiem były sygnalizowane wcześniej bardzo słabe wyniki nauczania. W piśmie gminy do RSK czytamy: „Złe wskutek powyższych braków następstwa, osobliwie w ostatnich latach, przy coraz wzmagającym się natłoku izraelickich dzieci do szkół ludowych dały się dość dotkliwie uczuć, co przełożenstwo zboru tutejszego zniewoliło temu jak najprędzej zaradzić – przełożenstwo w tym celu chwaliło takowe, zamiast powyższych dwóch szkół trywialnych już na bieżący rok szkolny 1874/75 urządzić drugą izraelicką szkołę główną z 4 klasami dla chłopców i 4 oddzielnymi klasami dla dziewcząt⁴⁴”.

Tabela 7. Liczba uczniów II Szkoły Głównej Izraelickiej (1874/75–1879/80)

Rok szkolny	Klasa I	Klasa II	Klasa III	Klasa IV	Klasa V
1874/75	103	59	35	26	—
1875/76	96	66	46	33	—
1876/77	56	73	52	38	—
1877/78	136	67	56	31	—
1878/79	120	52	60	56	25
1879/80	80	102	39	21	—

Źródło: CDIAUL 701, 2, sygn. 522, k. 164.

Utworzona w 1874 r. II Szkoła Główna, z połączonych trywialnych (miejskiej i przedmiejskiej) mieściła się przy ul. Wekslarskiej 47⁴⁵. Jej dyrektorem został K. Lodner. Oprócz niej nadal działała I Szkoła Główna Izraelicka, w której obowiązki kierownika niezmiennie pełnił B. Sternberg. Obie szkoły miały oddziały męskie oraz żeńskie.

⁴² Tamże, k. 105.

⁴³ Tamże, sygn. 624, k. 14.

⁴⁴ Tamże, sygn. 522, k. 127.

⁴⁵ Tamże, sygn. 375, k. 70.

Reformę przeprowadzono bez zgody władz oświatowych. W późniejszym czasie była ona przedmiotem krytyki RSK. Przykładowo 28 lipca 1884 r. magistrat lwowski uzależnił wypłatę subwencji z budżetu szkół izraelickich od przywrócenia stanu z 1855 r., gdy w mieście były dwie szkoły trywialne. W wyniku interwencji u władz wyższych i wyjaśnień ze strony gminy żydowskiej 28 grudnia Namiestnictwo zatwierdziło wypłatę subwencji⁴⁶. Sprawa ta jednak pozostawała niezalutwana i powracała w latach następnych przy okazji kolejnych przemian szkolnictwa ludowego we Lwowie i Galicji.

A zatem nastanie RSK w Galicji oznaczało nowe wyzwania organizacyjne dla szkolnictwa żydowskiego. Głównym problemem stał się język wykładowy. Język polski dla mas żydowskich był niezrozumiały, dla uczniów był on językiem obcym, brakowało również nauczycieli sprawnie władających polszczyzną (szczególnie wśród nauczycieli religii, odbierających wcześniej wykształcenie w tradycyjnym chederze i jesziwie). W rezultacie nastąpiło widoczne pogorszenie wyników nauczania.

Słaby poziom nauczania potęgowała narastająca liczba uczniów, skutkująca przepełnieniem klas i szkół. Wymuszała ona konieczność powoływania nowych klas (równoległych), a także nowych placówek. Gmina wyznaniowa się jednak przed tą potrzebą wzbraniała, tłumacząc, iż nie ma na to finansów.

Rada Szkolna Krajowa stopniowo godziła się z racjami organizatorów świeckiego szkolnictwa żydowskiego. Rozumiała rosnące potrzeby oświatowe mas żydowskich i ograniczone możliwości ich realizacji przez lwowską gminę wyznaniową. W rezultacie – jak już wspomniano na wstępie – w roku 1879 utworzono w mieście pierwszą publiczną szkołę ludową utrzymywaną przez RSK dla młodzieży żydowskiej; była to szkoła ludowa im. Tadeusza Czackiego. Powołanie jej zapoczątkowało proces stopniowego zmniejszania się liczby uczniów uczęszczających do szkół wyznaniowych gminy żydowskiej. Traciły one na znaczeniu w konfrontacji z publicznymi szkołami miejskimi uwzględniającymi potrzeby religijno-obyczajowe starozakonnych. Było to skutkiem szerokich zmian zachodzących w samej społeczności żydowskiej, postępującej asymilacji i zeświecczenia. Świeckie szkoły wyznaniowe żydowskie odegrały ważną rolę we wcześniejszym okresie (lata 40–70.), łamiąc stereotyp Żyda-odstępca, przynależny osobie posyłającej dziecko do szkoły świeckiej, nawet gdy była prowadzona przez gminę żydowską. W latach 80. XIX w. wystąpiły symptomy świadczące o kryzysie owych szkół. Zagadnienie to, jak i dalsze losy szkół żydowskich we Lwowie, będzie przedmiotem kolejnych opracowań.

---

⁴⁶ Tamże, sygn. 688, k. 18, 42.

Summary

The Development of Secular Jewish Education in Lvov in 1772–1879

For Jews in Lvov cheders and Talmud track were the primary place of education. This article describes the origins Jewish secular education in the town. Author describes the school founded by Hertz Homberg which were sharply adopted by the Jews community. Homberg, a representative of the Jews Enlightenment, the so-called Haskalah he performed as a representative of government official. Emperor Joseph II strove to make Jews a good citizens. They had to accept the German language and culture. Next school, founded in 1843 by Rabbi Abraham Kohn was accepted better than Homberg's school. It has been accepted and developed successfully in in subsequent years. The number of student was so high in 1855 that Jews opened two more schools.

The idea of assimilation with Polish society appered along with introducing Polish language to schools and offices (1869). The next period of evolution of Jewish schools in Lvov ties with public schools the names of Tadeusz Czacki. In this school was teaching the Polish language.